

Rusçuk Şehrinin Yeri ve Adı Üzerine Düşünceler

Mehmet TOPAL*

Özet

Tarihi geçmişi arkeolojik buluntulara göre (M.Ö)'ye kadar uzanan Rusçuk Şehri günümüzde Tuna Nehri'nin güney sahilinde ve Lom (Kara Lom) Nehri'nin Tuna ile birleştiği yerdedir. Roma İmparatoru Trajan (M.S. 98-117) döneminden itibaren geçmişi hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğumuz şehir, tarihi materyal ve belgelerde çok değişik adlarla anılmıştır. Bu durum Türkçe Rusçuk, Bulgarca Ruse şeklinde yazılan ismin nereden geldiği ve yerleşim alanının değişip değişmediği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Kaynaklarda Sexaginta Pristis, Pristapolis, Prista, Yürük Ovası, Yergöğü Beriyaka, Malko Yurgovo, Urus, Urusçuk, Rusi-to, Rusiko, Rostzig, Russy, Rusi, Rosi, Ruse, Rusçuk isimleriyle karşımıza çıkan şehir, Osmanlı Dönemi'nde mühim bir kale-şehir ve hatta Osmanlı coğrafyasının ilk demiryoluna sahip bir ticaret merkezine dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Tuna Nehri, Tuna Vilayeti, Rusçuk, Ruse.

Thoughts on The Designation and Location of The Town Ruschuk

Abstract

The town Ruschuk, whose history, according to archeological findings, dates back to the period B.C., is located in the southern coast of the river Danube, where it converges with the tributary Lom. Starting with the reign of the Roman Emperor Traian (98-117, A.D.) the town can be better described, during which it is labelled under different names in historical documents and materials. Different designations in Turkish and Bulgarian of the town have naturally given rise to the discussions as to where these designations originated from and whether the area of settlement were exposed to dislocations. Read as Sexaginta Pristis, Pristapolis, Prista, Yürük Ovası, Yergöğü Beriyaka, Malko Yurgovo, Urus, Urusçuk, Rusi-to, Rusiko, Rostzig, Russy, Rusi, Rosi, Ruse, and Rusçuk in the documents, the town under Ottoman rule was transformed into an important garrison town and developed into a commercial center, where the first railway line of the Ottoman Empire was railed.

Key Words: Bulgaria, River Danube, Danubian Province, Ruschuk, Ruse

Giriş

Tuna'nın belli başlı geçit noktalarından biri üzerinde olması münasebetiyle askeri ve ticari sevkıyat bakımından önemli bir merkez olan Rusçuk, Bulgaristan'da Tuna Nehri'nin güney sahilinde ve Lom (Kara Lom) Nehri'nin Tuna'ya birleştiği yerdedir.¹

* Yrd. Doç. Dr. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü - Eskişehir

¹Nikola Georgiev Popov, **Opisanie na Rusçuk za Vremeto ot 1860-1879 Godina [The Description of Ruse Between 1860-1879]**, Ruse 1928, p. 5; Şemseddin Sami, **Kâmûsü'l-a'lâm**, C.3, İstanbul 1308, s. 2323; P.L. İnciciyan - H.D. Andreasyan "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 2-3 (Ayrı basım), İstanbul 1974, s.130.

Tuna kıyısındaki karayolları ile İstanbul'a bağlanan güzergâhta bir kervansaraya benzeyen, öte yandan Orta Avrupa'dan Karadeniz'e uzanan suyunun önemli bir istasyonu konumunda olan Rusçuk'ta trafiğin, özellikle askeri harekâtlar sırasında canlandığı görülmüştür.²

Ruşçuk'un yeri ve adı üzerine tartışmalara geçmeden önce tarihçesine genel hatlarıyla bakmamız faydalı olacak ve niçin bu şehirle ilgilendiğimiz konusu da daha iyi anlaşılacaktır.³ Şehrin kuruluşu ile ilgili günümüze ulaşan bilgiler oldukça sınırlıdır. Bulgar kaynaklarına göre, Roma İmparatoru Trayan (M.S. 98-117) döneminde kurulmuş olan şehir, hızla gelişerek bir liman şehri halini almıştır. Bir garnizon Roma lejyoneri tarafından korunan şehir ve kale⁴ 4. yüzyıldaki etnik dalgalanmalar sebebiyle Roma'nın Tuna sınırındaki diğer toprakları gibi pek çok yağma ve saldırıya uğramıştır. Kabileler, şehirler ve köyler yok edilirken, burası da yıkım akibetinden payını almıştır. 7. yüzyıldan itibaren Bulgar Devleti'ne tabi olan şehir, eski Roma kalesinin bulunduğu yerde bir köy olarak ihtişamlı günlerinden uzak kalmıştır.⁵

Osmanlıların Balkanları ele geçirmelerine kadar Bulgarların Ortaçağ Tuna kalesi hüviyetinde olan Rusçuk, İkinci Bulgar Devleti'nin (XII.-XIV. y.y.) kuzey sınırındaki savunma hattını oluşturan kaleler silsilesinden olmuştur.⁶ Osmanlıların bölgeyi fethetmesinden yaklaşık bir asır sonra, Türk kalesi olarak tekrar sahneye çıkmıştır.⁷ Balkanlar'da Osmanlı fetihleri başladığında Bulgar toprakları da yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyetine girmiş, 1388 yılında Tuna kenarındaki diğer kaleler gibi Rusçuk da fethedilmiştir.⁸ Türk hâkimiyeti altında Rusçuk hızla gelişmiş, daha 16. asırda, nakliye, ticaret ve askeri açılardan, bölgenin son derece hareketli bir merkezi halini almış, daha önce ön safta yer alan Niğbolu ve Silistre gibi yakınındaki müstahkem şehirleri geride bırakmıştır. 14 Haziran 1576'da Rusçuk'tan geçen Fransız seyyahı Pierre Lescapier,

²Svetlana İvanova, "Vızrajdane Kim Predistoriyata Na Rusenskata Obşına Prez XVII i XVIII V." [Enlightenment Towards The Pre-municipal Era of 17th and 18th Centuries in Ruse], *Almanah*, Tom I, Ruse 1996, p.51; Franz Babinger, "Ruşçuk", *İA*, C. 9, MEB, İstanbul 1988, s.784; Ječka Siromahova, "Kim İstoriyata na Ukrepitelnata Sistema na Ruse po Vreme na Rusku-Turskite Voyni (1768-1878)" [The History of the Defense System of Ruse During the Russo-Ottomano Wars (1768-1878)], *İzvestiya Na Narodniya Muzei-Ruse [The Bulletins of Public Museum – Ruse]*, Kniga IV[Book IV], Bapha [Varna] 1970, p.43.

³ 2003-2007 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen *Osmanlı Yönetiminde Rusçuk: Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Yapı* konulu ortak bir proje tarafımızdan yürütülmüş ve sonuçlandırılmıştır.

⁴Simeon P. Parmakov, *Ruse Vçera i Dnes [Ruse Yesterday and Today]*, Ruse 1936, p.1; Sim. Simeonov, *Ruse Vı Minaloto i Dnesi [Ruse in The Past and Today]*, Rusçuk 1929, p. 4.

⁵Meryem Kaçan Erdoğan, "Ruşçuk Kalesi", *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler*, Eskişehir 2005, 425.

⁶Teodora Bakardjieva-Stoyanov, *Ruse. Prostranstvo i İstoriya, [Ruse. Region and History]*, Ruse: Avangart Print, 2001, p. 2.

⁷Simeonov, p. 5; Parmakov, p. 5.

⁸Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, (Haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yay., İstanbul 2008, s. 117; İsmail Hami Danişmend, *İzâhlı Osmanlı Tarihi* Kronolojisi, C.1, Türkiye Yay., İstanbul 1971, s. 76. Evliya Çelebi ve F. Babinger bu fethin Yıldırım Bayezid devrinde yapıldığını ifade etmektedirler. Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 3. Kitap, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.180; Franz Babinger, *a.g.m.*, s.784.

kısmen yayınlanmış olan seyahatnamesinde, şehri kalabalık nüfuslu, canlı ve zengin olarak tasvir eder.⁹

16. yüzyıl ortalarından itibaren gerçekleşen hızlı nüfus artışının en önemli sebebi, buranın Osmanlı ordusunun stratejik planlarına dâhil edilmesidir. Bu tarihlerde Rusçuk kaza merkezi olmuş, Tuna limanları arasında önemli bir yer işgal ederek Yergöğü ile birlikte Polonya, Transilvanya ve Vlaşko'dan imparatorluğun başkentine giden yolu koruma altına almıştır. Şehir, Varna ile İstanbul arasındaki trafiğe at ve arabacılar temin eden önemli bir kara istasyonu olmasının yanında; Kladovo-İsakça arasındaki nehir yolu boyunca kayık, gemi ve eğitilmiş personel temin eden hareketli bir liman ve tersaneye de sahip olmuştur. Coğrafi konumu ekonomik hayatın gelişimi için uygun şartlar sağladığından şehir Osmanlı pazarına aktif ve başarılı bir şekilde katılan birimler arasında yerini almıştır.¹⁰

17. yüzyıl başlarından itibaren Rusçuk, Roma döneminde olduğu gibi Tuna filosunun merkezi haline gelmiş, 1603 yılında Tuna'yı korumakla görevlendirilen 50 firkateyn kışı Rusçuk Limanı'nda geçirmiştir. Bu durum artık Rusçuk'un diğer Tuna şehirlerine göre stratejik öneminin arttığına işaret etmektedir.¹¹

17. yüzyıl Bulgar siyasetçi ve tarihçilerinden Petır Bogdan Bakşev, 8 Eylül 1640 tarihinde ziyaret ettiği Rusçuk'ta 200 Hristiyan, 200 Ermeni ve 3000 Müslüman evi bulunduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle nüfus hakkında da rakamlar vererek, şehirde 1000 Hristiyan, 1000 Ermeni ve 15000 Müslüman mevcudu olduğunu yazmıştır. Petır Bogdan Bakşev'in hane sayılarını gösteren rakamları 1656/57 ve 1663 yıllarına ait cizve kayıtlarına uymaktadır.¹²

Ünlü Bulgar Katolik din adamı ve Ohrid Piskoposu Françesko Soimiroviç 3 Ağustos 1666 tarihli raporunda Rusçuk için şu ifadeleri kullanmıştır:

*"1664 yılında, Tuna kıyısında bulunan katedral şehri Rusçuğu ziyaret ettim. Şehir çok güzel ve birçok milletten birçok insan burada yaşıyor. Yunan Kilisesi'ne mensup kendi metropoliti var. Bizim yani Katoliklerin, piskoposu yok ve Katolikler, toplam 8 evde 45 kişilik nüfusa sahipler. Ben bunlardan 15 kişiyi kutsadım".*¹³

1697'den 1701'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Macar göçmeni Tökeli İmre'nin kâtipliğini yapan Yanoş Komaromi, Tuna'da yaptığı yolculuğun tasvirinde, *"Tuna kıyısında uzanan Rusçuk, büyük bir Osmanlı şehridir. Bir kalesi vardır*

⁹Babinger, s.785; Parmakov, p. 5.

¹⁰Bakardjieva-Yordanov, p. 17-18; Krumka Şarova, "Ruse Prez XV-XIX V." [Ruse Between 15th – 19th Centuries], **Almanah**, Tom II, Ruse 1997, p.63. Rusçuk Tersanesi'nde Tuna için elverişli kalita, firkate, şayka ve üstüaçık gibi gemiler yanında, muhafaza maksadıyla aktarma, şalope ve kırlangıç gemileri inşa edilmekteydi. Bkz. İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire**, TTK, Ankara 1992, s. 23.

¹¹Vasil G. Doykov, **Ruse İkonomgeografiska Karakteristika [Economic & Geographic Character (Structure) of Ruse]**, Sofiya 1959, p. 15.

¹²Stoyan Yordanov-Teodora Bakardjieva (Sistaviteli), **Podbrani İzvori za İstoriyata na Grad Ruse i Rusenskiya Kray, II-XIX. V.**, [Selected Bibliography on the History of Ruse and Ruse Region, II-XIXth Centuries], Ruse: Avangart Print, 1999, p. 32-33; Popov, p. 7.

¹³Yordanov- Bakardjieva, p. 36.

ve tüm Tuna firkateynlerinin, kayıkların ve gıda maddeleri taşıyan gemilerin limanıdır. Tuna Paşası burada yaşıyor ve her şeyi ucuza veriyor.” demektedir.¹⁴

Seyyahların izlenimlerini anlatan bu ifadelere ve Rusçuk Şeriyeye sicillerine göre şehir, 17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde tersanesi ve limanı ile askeri sevkiyat merkezi¹⁵ olma özelliğinin yanında Müslümanlar ve diğer milletler için gümrüğü ve ticaret potansiyeli ile de cazibe merkezi olmuştur.¹⁶

18. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı-Rus savaşlarından dolayı Rusçuk stratejik bakımdan ayrı bir değer kazanmış 1768-1774 yıllarında kalede yeni savunma sistemi inşa edilmiş, şehrin etrafı surlarla çevrilmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru Rusçuk Kalesi Şumnu, Varna ve Silistre kaleleriyle beraber Osmanlı Devleti'nin kuzeyinde kalan topraklarını korumak amacıyla oluşturulan savunma sisteminin önemli bir ayağı olmuştur.¹⁷

Şehrin yıldızı özellikle Mithat Paşa'nın Tuna Valiliği sırasında parlamış,¹⁸ bağımsız bir Bulgaristan vücuda getirilmesi fikrinin önüne geçilmesi amacıyla adil ve müreffeh bir idare oluşturulması yolunda adımlar atılarak Balkanlardaki Osmanlı modernleşmesi buradan başlatılmıştır. 1864 yılında çıkarılan “Vilayet Nizamnamesi”ne göre Rusçuk, Vidin ve Niş eyaletleri birleştirilerek Tuna Vilayeti kurulmuş¹⁹ ve Rusçuk bu vilayetin merkezi olma hüviyetini kazanmıştır. Şehirde Türk ve Bulgar gençlerinin eğitim göreceği okullar faaliyete geçmiş, vilayet matbaası açılarak eğitim görenlere Bulgarca ve Türkçe materyal temin edilmiş ayrıca Tuna adıyla ilk resmi vilayet gazetesi ve Tuna Salnamesi neşredilmiştir.²⁰ "Islahhane" adı altında sivil teknik okullar açılmış, asayişin sağlanması amacıyla karakollar kurulmuştur. Halkın isyanına neden olan vergi konusuna da el atılarak vergi türlerini hafifleten ve toplanmasını kolaylaştıran düzenlemeler getirilmiştir. Yol ve köprü yapımının hızlandığı bu dönemde, bir İngiliz şirketine ihale edilen Rusçuk-Varna Demiryolu 8 Kasım 1866'da trafiğe açılmıştır.²¹ Bu hat Osmanlı

¹⁴Tsvi Keren, “Evreite V Rusçuk-Razvitieto Na Evreyskata Obština V Stolitsata Na Dunavskiya Vilaet” [Jews in Ruse: The Development of The Jewish Community President in The Capital of The Danubian Principality], *Almanah*, Tom I, Ruse 1996, p. 59; Yordanov- Bakardjieva, p. 38.

¹⁵Bulgaristan Milli Kütüphanesi, Oryantal Bölümü (NBKM), *Ruşçuk Şer'iyye Sicili (R) 4*, v. 33a, 35a, 39b.

¹⁶Nehir ve göllerde faaliyet gösteren İnce Donanma konusunda dünyada en önemli ve görkemli süreci yaşayan millet Türkler olmuştur. Bunun en güzel ve kendine özgün ifadesi ise Tuna Nehri'nde yaşanmıştır. Bölgede, yaklaşık beş yüz yıl boyunca Tuna nehrinin pek çok kıyısına hakim olan Türkler savaşlarını, ulaşımını, ticaretlerini önemli ölçüde bu nehri kullanarak yapmışlardır. Tuna Nehri'nde bin bir çeşit fayda ile akıp giden Osmanlı İnce Donanması ve nehir kenarlarındaki güçlü kaleler düşmana karşı düzenlenen seferlerde stratejik açıdan büyük bir önem taşımakta ve Avrupa içlerine dek uzanan Osmanlı destanına ayrı bir renk katmaktaydı. Avrupa'daki Osmanlı toprakları Osmanlı İnce Donanması ile hayatini sürdürürken, Osmanlı İnce Donanması da nehir kenarlarındaki kale şehirlerinden beslenmekteydi. Şüphesiz bu kale şehirlerinin en mühimlerinden biri de Rusçuk'tu.

¹⁷Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak-Kamil Çolak, *Ruşçuk Ayanı Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, Yeditepe Yay., İstanbul 2009, s. 14-15.

¹⁸Parmakov, p. 8-10.

¹⁹Babinger, *a.g.m.*, s.786.

²⁰*Bulgaristan'da Türk Basımı*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara 1980, s.160; Babinger *a.g.m.*, s.786.

²¹Ali Akyıldız, “Balkanlara Osmanlılardan Miras Bir Çağdaş Medeniyet Ürünü: Rusçuk-Varna Demiryolu”, *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Sofya, Nisan 21-23, 2000, IRCICA, İstanbul 2002, s.131.

Devleti'nin ilk demiryolu hattıdır.²² Tarımın gelişmesi ve daha çok ürün sağlanabilmesi için boş araziler tarıma kazandırılmış ve Avrupa'dan tarım makineleri getirilmiştir. Bu iyi niyetli çalışmalara ve gayretlere rağmen Balkanların maruz kaldığı iç ve dış tehditlerden Rusçuk da nasibini almış 1877-78 Rus Harbi ve sonrasında ağır hasara uğramıştır. 21 Şubat 1878 Edirne mütarekesi ile boşaltılan şehrin 1880'de kalesi ve tahkimatı yıkılarak Bulgarların eline geçmiştir.²³

Şehrin Yeri

Roma kalesi Sexaginta Pristis'in varisi olduğu kazı raporlarından hareketle kabul edilen Rusçuk, Grinviç'e göre 43° 50'59" kuzey ve 25° 27'28" doğu boylam ve enlemleri arasında, 35 m rakımlı ovada yer almaktadır. Tuna nehrinin güney kıyısında, az bir bölümü ise Lom nehrinin deltasında uzanmaktadır. Sviştov'un 50 km kuzey-doğusunda, Byala'nın 45 km kuzeyinde, Şumnu'nun 103 km kuzey-batısında ve Bükreş'in 60 km güneyinde yer alan şehrin kuzey bölümü yine Tuna kıyısında bulunan Romanya'nın Giurgiu (Yergöğü) şehrinin tam karşısında bulunmaktadır.²⁴ Bugün iki şehri Tuna üzerinden birbirine bağlayan bir demir köprü mevcuttur.

Avrupa'nın ikinci büyük nehri olan Tuna'nın ağzından 495 km uzaklıkta bulunan Rusçuk'un Tuna sahili uzunluğu 11 kilometredir. Bu sahil karayla birleşik "Matey" adasından başlayıp Tuna üzerindeki köprüye kadar devam etmekte, Tuna Nehri'ne ve çevre yüksekliklere güzel panoramik görünüm sağlamaktadır. Şehrin batı kısmından geçmişte Rusçuk Kalesi'nin sınırını oluşturan Rusenski Lom Nehri geçip büyük ovayı oluşturmaktadır. Tuna filusunun kışladığı nehir limanı da Rusenski Lom Nehri'nin ağzında yer almaktadır.²⁵

Tsvi Keren Rusçuk'un yerini şu şekilde tavsif etmektedir: "*Ruse Şehri Tuna Nehri'nin aşağı kısmında Pontin Bölgesi olarak bilinen yerdedir. Bölge Orşova Şehri (Romanya'da) yakınlarında bulunan Jelezni Vrati'den başlayıp nehrin deltasına kadarki kısmını kapsamaktadır.*"²⁶ Alçak ve düzlük bir yerde konumlanan şehrin kuzey sınırını, Tuna'nın sağ yakası oluşturmakta, diğer tarafları ise, sadece onlara yaklaşıldığında şehrin görünmesine izin veren tepelerle çevrelenmektedir. Bu tepeler şehre giren yollarla kesilmiştir ve bu özelliği ile her zaman doğal ve sağlam bir kale işlevini görmüş, daha sonra özellikle Osmanlı-Rus savaşları zamanında Rusçuk'un birinci sınıf bir kale olmasının en önemli sebebi olmuştur.²⁷

Giriş bölümünde de ifade edildiği üzere, Rusçuk'un ne zaman kurulduğuna dair günümüze ulaşan bilgiler sınırlı olmakla beraber, Roma İmparatoru Trayan (M.S. 98-117) döneminde kurulduğu ve zamanına göre çok hızlı gelişen bir liman şehri olduğu bilinmektedir. Bu tarihlerde Sexaginta Pristis (altmış gemi limanı) olarak adlandırılan

²² Machiel Kiel, "Rusçuk", **TDVİA**(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), C.35, İstanbul 2008, s. 246.

²³ Machiel Kiel, **a.g.m.**, s. 249; Babinger **a.g.m.**, s.786.

²⁴ Parmakov, p. 29

²⁵ Doykov, p. 5-6.

²⁶ Tsvi Keren, p. 59.

²⁷ Siromahova, p. 43.

şehir, güçlü surlarla çevrili olup bir garnizon Roma lejyoneri tarafından korunmaktaymış. O dönemde şehir Lom nehrinin deltasında bulunuyormuş. Geçmişin izleri hala silinmemiş olan sur duvarlarının birindeki taşların üzerinde bulunan tanıtım levhasında okunan “LX PRİSTİS” yazısının Roma İmparatoru Antoniy’in döneminden kalma olduğu kanıtlanmış ve şehrin Roma İmparatorluğuna bağlı bir liman kenti olduğu belgelenmiştir.²⁸ Bunun dışında Rusçuk’un M.Ö. var oluşunu kanıtlayan izlere de rastlanmıştır. Bu izler şehrin 5 km kuzeydoğusunda Ryahovo köyü yolu üzerinde bulunmuştur.²⁹

Bulgar tarihçi Simeon P. Parmakov şehrin tarihçesinden ve yerinden bahsederken şu ifadeleri kullanıyor: “Çarpıcı olan uzun bir zaman diliminde söz edilmeyen Sexaginta Pristis XV. y.y. Türklerin Tuna nehri kıyısındaki kalesi olarak ve Ruse (Rusçuk) adıyla ortaya çıkması. Her ne kadar Ruse Roma şehri Sexaginta Pristis ‘in devamı olarak kabul edilse de, başka bir ihtimal daha kafaları kurcalamıyor değil. Acaba Ruse Bulgarların kurduğu, surlarla çevrili büyük şehir Çerven (Şimdiki Çerven Köyü) değil mi? Ruse’nin 25 km güney-batısında yer alan bu tarihi kent Lom nehrinin sola kıvrıldığı yerde kurulmuş ve I. Bulgar Çarlığı’nın önemli stratejik noktalarından birini oluşturmuştur. Çerven, II. Bulgar Çarlığı döneminde de önemini koruyan ve hızlı gelişen bir şehir olarak tarihte yerini almıştır. Ünlü Türk coğrafyacısı Hacı KALFA’ (Kâtip Çelebi) ya göre şehir Türk ordusunun buraya gelmesiyle yok oluyor. Surlarla birlikte gösterişli binalar yerle bir edilmiş, görünürde sadece harabeler ve bir Hıristiyan köyü kalmıştır. Civarda oturanların daha sonra Ruse’ye yerleştikleri sanılıyor. Çerven’in geçmişteki önemi bugünün Ruse Metropolllüğü’ne verilen unvanla yanıt buluyor, hala “Dorostol-Çerven” Metropolllüğü bir başka değişle, Birleşmiş Dorostol-Çerven Başkentleri Metropolllüğü olarak anılıyor.”³⁰

Osmanlı arşiv kayıtlarına bakıldığında Parmakov’un belirttiği Çerven yani Çernovi 16. Yüzyılda Niğbolu livasına bağlı bir nahiyeye, Rusçuk ise bu nahiyeye bağlı Pertev Paşa haslarının olduğu küçük bir kasaba olarak görünmektedir.³¹ Kanaatimizce bu bilgilerden ve Parmakov’un ifadelerinden hareketle Rusçuk eskiden Çernovi idi demek çok zordur. İki yerleşim arasındaki 25 kilometrelik mesafe ve eş zamanlı mevcudiyetleri bu fikri büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Kâtip Çelebi’nin de belirttiği gibi zamanın ve şartların kurgusuyla Çernovi’nin yıldızı sönmüş ve oraya en yakın ve coğrafi konumu en avantajlı yerleşim olan Rusçuk gelişmiş, Çernovi sakinleri de buraya taşınmışlardır.³²

²⁸Dobrina Jeleva-Martins Viana, “Gradoustroystvena Evoluçiy na Grad Ruse”, *Almanah*, Tom II, [“The Development of Ruse in the Context of City Planning”, *Almanac*, vol. II], Ruse 1997, p. 326; Parmakov, p. 3; Yazıt Seksaginta Prista’nın bulunduğu bölgede bulunmuştur. İlk önce 19.yy. 70’li yıllarında Felick Kanitz tarafından görülmüş daha sonra da Askeri Club’un inşaatı sırasında duvara işlenmiş. Bugün Rusçuk Tarih Müzesinde muhafaza ediliyor. Yordanov- Bakardjieva, p. 18.

²⁹Simeonov, p. 3; Parmakov, p. 3; Popov p. 6-7; Jeleva-Viana p. 326.

³⁰Parmakov, p. 5-6.

³¹**370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)**, [Dizin ve Tıpkı Basım], c.II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2002, s.49-50; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **TD** (Tahrir Defterleri), 382, s. 52; BOA, **TD**, 467, s. 9,14.

³²17. yüzyılın ortalarında şehri gezen Katip Çelebi şu bilgileri aktarmıştır: “6000 evli büyük bir şehir ve Silistre’den bir günlük yol ötesinde, Tuna kıyılarındaki ovada yer alıyor. Buradan İstanbul’a gitmek için 10 gün gerek. Kıyıda, kale, gümrük, güzel bir kuyu, bir kaç hamam, iki han ve dokuz cami bulunuyor. Eski Cami adıyla bilinen cami, Sultan Süleyman tarafından inşa ettirilmiştir. Hezargrad’dan geçen Ak Lom ve batıdan gelen Kara Lom denilen iki nehir Çilingir köyü yakınlarında birleşiyor ve Rusçuk yakınlarında Tuna’ya akıyor. Bekir Paşa burada bir cami, bir kapalı çarşı ve mal deposu inşa etmiş. Eski kale ile eski

Vasil G. Doykov Rusçuk'un Çernovi mirasını devralışını Türk düşmanlığı kokan ifadeleriyle şöyle aktarıyor: “XIV. yy. sonu her yerde savaşlar, kandan sel götürüyor ülkemizi. Topraklarımıza büyük felaketler ulaşmış. Sömürgeciler şimdiki Rusçuk'tan 30 km uzaklıkta bulunan ve Ortaçağ Bulgaristan'ının demir ve silah yapım merkezi olan Çerven şehrini yerle bir etmişler. Türk yatağanından kurtulan Çerven halkının bazıları eski Prista harabelerinin çevresine göç etmişler. Bu şekilde Çerven şehrinin yok edilmesinden on yıl sonra yeni yerleşim yeri kurulmuştur” Doykov'un verdiği bu bilgileri Bulgar meslektaşlarının yakın zamanlarda yaptıkları çalışmalar çürütmektedir. Zira Çernovi'nin Türklerce fethinin ardından yağmalanmanın önüne geçmek amacıyla Rusçuk sakinleri savaşmadan şehri teslim etmişlerdir.³³ Yani bu tarihlerde Rusçuk yeni kurulmuş değildir. İçinde kalesi ile zaten var olan ve ortaçağ köyü hüviyetindeki şehrin nüfusu artmış, iskân alanı genişlemiş o zamana kadar bölgenin merkezi konumundaki Çernovi'nin stratejik ve ekonomik rollerini üstlenmiştir.

Şehrin Adı

Kazı çalışmaları ve raporlar Rusçuk'ta milattan önce yaşam olduğunun işaretlerini verse de Roma İmparatoru Trayan (M.S. 98-117) dönemine kadar adının ne olduğu bilinmemektedir. Trayan devrinden günümüze kadar da şehrin çok değişik adlarla anılmış olması Türkçe Rusçuk, Bulgarca Ruse şeklinde yazılan ismin nereden geldiği konusundaki tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kaynaklarda şehrin adı, *Sexaginta Pristis*, *Pristapolis*, *Prista*, *Yürük Ovası*, *Yergöğü Beriyaka*, *Malko Yurgovo*, *Urus*, *Urusçuk*, *Rusi-to*, *Rusiko*, *Rostzig*, *Russy*, *Rusi*, *Rosi*, *Ruse*, *Rusçuk* şekillerinde yazılmıştır.

Rusçuk'un ismine dair Bulgar kaynakları tarafından öne sürülen varsayımlardan birisi, şehirde yaşayan saygın iki kişinin Rusi Dede ve Rusa Nine'nin isimlerinden hareketle bu şekilde adlandırıldığıdır. Bu varsayım tıpkı Rusi Dede ve Rusa Nine'nin kendileri gibi efsaneden ibarettir.³⁴

Çek tarihçi Konstantin İreçek yazılarında Rusçuk şehrinin yerli adının Ruse olduğunu vurgulamış ve XVI. yüzyıldan günümüze kadar Bulgar halkının bildiği tek isim olduğunu yazmıştır. Bu ismin ilk olarak 1503 yılında “Russy” olarak Macar-Türk belgelerinde Tuna nehri kıyısında bulunan kalelerin sayımında ortaya konulduğunu belirten İreçek, şehir 1594 yılında Romen Hükümdarı Mihail Voyvoda tarafından yakıldığında bu isimle anılmaktadır demiştir.³⁵ Yine İreçek'in ifadesine göre Rusçuk, Bulgar halkının sevdiği şeylere yumuşatarak isim takmasından başka bir şey değildir. Bunlar genelde “çuk” , “çık” eklerinden ibarettir. (Pazar-çık Bal-çık v.b.).³⁶ 1860 ile 1874 yıllarında

şehir bir zamanlar Tuna'dan yarım gün uzaklıkta bulunuyormuş ve Çernov (Çerven) adını taşıyorlarmış. Ele geçirilmelerinden sonra bunlar yok olmuş ve Rusçuk inşa edilmiş. Eski şehrin kalıntıları hala görünüyor fakat, fakir bir Hristiyan köyü görünümündeler”. Yordanov- Bakardjieva, p. 35; Parmakov, p. 6.

³³ Bakardjieva-Yordanov, p. 13-14

³⁴ Parmakov, p. 4; Simeonov, p. 6-8

³⁵ Popov, p.7; Simeonov, p. 8; Parmakov, p.4.

³⁶ Doykov, p. 14; Popov, p.7; Simeonov, p. 8; Parmakov, p.4. İreçek'in çık-çuk ekleriyle alakalı “Rusçuk Bulgar halkının sevdiği şeylere yumuşatarak isim takmasından başka bir şey değildir” ifadelerini

Bulgaristanı ziyaret eden Avusturyalı gezgin ve araştırmacı Kanits şehrin adının XVI. Yüzyılın başlarında itibaren Ruse olarak anıldığı bilgisini desteklemekte ama ismin menşei ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır.³⁷

Vasil G. Doykov'a göre Mihail Voyvoda'nın şehri yakmasıyla ilgili birçok Romen kaynağında bilgi mevcuttur. Ondan dolayı aynı yıl bir haritada şehrin yerine antik Prista şehri harabeleri gösterilmiştir. Çok az bir zaman içerisinde şehir yeniden kurulmuş. O zamandan itibaren de artık Türk ismi olan Ruşçuk'la anılmıştır.³⁸ Doykov'un Ruşçuk ismi için verdiği 1594 senesinin sonrasına işaret eden bu tarih arşiv belgeleri ve diğer yazılı materyal ile uyumsuzdur. 987 (1579-1580) tarihli Niğbolu Mufassal Defteri ve 994 (1585-1586) tarihli Akıncı Defteri'nde Niğbolu Sancağı Çernovi Nahiyesi'ne bağlı ve "Ruşçuk" adı ile kayıtlıdır.³⁹

Ruşçuk'un Bulgarca şeklini ifade eden en eski kaynak 1380-1388 yılları arasında Bruggelu bir tüccarın seyahat notlarında yer almakta ve "Rosi" şeklinde yazılmaktadır.⁴⁰ Bu bilgi, Konstantin İreçek ve takipçilerinin şehrin bu günkü ismine yakın telaffuzuna ilk defa 1503 yılında rastlanılmıştır şeklindeki değerlendirmelerinin ve Doykov'un verdiği tarihin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Yine Simeonov şehrin adının Kratovo'lu Aziz Georgi'nin Slav yazısında ve ünlü haritacı Merkator'un 1584 tarihli haritasında Ruse şeklinde geçtiğini belirtmektedir. Marsigli⁴¹ ise 1714 yılında şehri Rostzig diye anmıştır (Ruşçuk yerine).⁴²

Ruşçuk Müzesi yöneticilerinden ve Ruşçuk tarihi üzerine çalışmalar yapan Teodora Bakardjeva ve Stoyan Yordanov Ruşçuk ve Yerköyü kalelerinin Fra Mayo'nun 1459 tarihli haritasında görüldüğünü belirtmektedirler. Yazarlar Tuna'nın sağ kıyısında, Tutrakan ile Sviştov (Ziştovi) arasında Torgio Grando (Büyük Giurgiu-Yerköyü), sol kıyısında da Torgio Zoltro kaleleri görüldüğünü zikrediyorlar.⁴³ Yani nehrin iki tarafında yer alan Ruşçuk ve Giurgiu'nun her ikisi için de bizim tahrir defterlerimizde belirtildiği gibi Yerköyü (Torgio) ifadeleri kullanılmıştır. Bulgaristan tarafında kalan ve Ruşçuk yerine kullanılan Torgio Grando yani Büyük Yerköyü ifadesi yine bölge üzerine çalışmalar yapan Machiel Kiel tarafından Romanya tarafındaki Giurgiu için kullanılmıştır.

Kiel, "Ruşçuk" isminin Bulgarca adı olan Ruse'ye Golyamo Yurgovo'nun (Büyük Yurgova-Yerköyü) karşı yakasındaki Malko Yurgovo'nun (Küçük Yurgova-Yerköyü)

Parmakov **Ruse Dün ve Bugün** isimli eserinde zikretmiştir. Ancak İreçek'in bu eklerle ilgili değerlendirmesi diğer Bulgar kaynaklarında farklı geçmektedir. Örneğin Popov ve Doykov, İreçek'in çık-çuk eklerini Türkçe küçültme eki olarak belirttiğini söylerler ki doğrusu da budur.

³⁷ Parmakov p. 4.

³⁸ Doykov, p. 14-15.

³⁹ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGMA), **Niğbolu Mufassal Defteri**, 42, s. 10b; BOA, **TD**, 625, s. 40.

⁴⁰ Machiel Kiel, **a.g.m.**, s. 247.

⁴¹ Orgeneral Kont Marsigli, Bologna şehrinde bir İtalyan soylusudur. Almanya İmparatorluğu hizmetinde bir askerdir. 18 yaşından başlayarak Alman ordusunda Türkler'le savaşmış, 1683'de Viyana'yı kurtaran, 1686'da Budapeşte'yi Osmanlı'dan alan orduda bulunmuştur. Uzun müddet İstanbul'da yaşamış, iyi Türkçe öğrenmiştir. <http://www.tahavi.com/tarih/018.html>

⁴² Simeonov, p. 8.

⁴³ Bakircieva-Yordanov, p. 13.

karşılığı olarak Türkçe küçültme ekinin eklenmesiyle ortaya çıktığını ifade etmiştir.⁴⁴ Kiel küçültme ekinden hareketle yaptığı bu değerlendirmede Yerköyü kelimesinin Ruse ile aynı anlamı taşıdığını ve Küçük Yerköyü anlamında Rusçuk'a dönüştüğünü söylemiştir fakat iki kelimenin birbirinin karşılığı olduğunu kanıtlayacak bir bulgu yoktur.

“Ruse” ismiyle ilgili gerçeğe daha yakın ve ilginç açıklamalar Türkoloji çalışmaları yapan Bulgar bilim adamı Prof. St. Mladenov'dan gelmektedir. Ona göre şehirlerin isimleri Hint-Avrupa kökenli “Ru” sözcüğüne dayanıyor, anlamı ise: Kol, dere olup nehir kenarındaki şehirlerin isimlerinde kullanılmıştır. Mesela: Strumitsa, Struga, Rumo (Roma) v.s.⁴⁵ Simeonov da Mladenov'un görüşünü daha akla yakın bularak eserinde bu isim değerlendirmelerini bütün detayı ile zikretmiştir.⁴⁶ Prof. Mladenov'un, tahminlerini desteklemek için verdiği bütün inandırıcı kanıtlara rağmen Rusçuk isminin orijini yine de tartışmaya açık bir mesele olarak kalmaktadır.

Bulgar kaynaklarının öne sürdüğü diğer bir varsayıma göre isim, bu şehre göç etmiş olan Rus kolonisinden kalmıştır. 968 yılında, Kiev Knezi Svetoslav, Peçeneklerle savaştığı sırada bu güzel Bulgar bölgesine hayat boyu yerleşmek istemiş ve askerlerinin bir kısmını bu maksatla Prista'daki kalede bırakmıştır. Ölüm onu Kiev'de yakalayınca Prista'da unutulmuş olan askerler, şehri yeni “Rusi” adı altında barışçıl bir Slav yerleşim merkezine dönüştürmek üzere buraya sürekli olarak yerleşmişlerdir. İkinci Bulgar Çarlığı dönemi (XII-XIV. y.y.) boyunca, burası bir Rus köyü – Rusi-to olarak varlığını sürdürmüştür.⁴⁷

Rusçuk isminin menşesine dair Osmanlı kroniklerinde ve arşiv belgelerinde de önemli ipuçları vardır. Mehmet Neşri Bulgar kralı Şişman'ın kalelerinin isimlerini

⁴⁴ Golyamo (Büyük Yurgova) Tuna nehrinin öteki tarafındaki eski Giurgiu kalesi ve şehri olup, ortaçağ İtalyan kaynaklarında San Giorgio diye isimlendirilmiştir. Buna dayanılarak en son ansiklopedi maddelerinde buranın XIV. Yüzyılda Cenova / Ceneviz tüccarları tarafından inşa edildiği ifade edilmişse de bu yerin tarihi daha eskiye iner. Bkz. Machiel Kiel, **a.g.m.**, s. 247.

⁴⁵ Parmakov p.4-5.

⁴⁶ Prof. Mladenov'un temel çıkış noktası birçok şehrin eski adlarının bir cins ismi olan “nehir”den kaynaklandığıdır. Bunun karakteristik bir örneği Adriyatik Denizi'nde ikinci liman şehri olan ve şimdi İtalya'ya bağlı olan Fiume şehridir. İtalyancada “Fiume”, Latincedeki flumen'e benzemekte ve “nehir” anlamına gelmektedir Ruska ile değiştirmekten başka bir şey yapmamışlardır. Küçük olmayan bir ihtimalle Ruse isminin de şehrin o zamanlar ve şimdi yanında bulunduğu nehre dayanarak “nehir” anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Bu tahmin çok basit bir gerçeğe dayanmaktadır, o da şudur ki nehirler şehirlerden daha eskidir ve çoğunlukla şehirler yakınlarındaki nehirlerin adlarını taşımaktadırlar ve birçok şehrin adı basitçe “nehir” anlamına gelmektedir, örneğin adlarında Hint-Avrupa kökü “ru”yu (daha doğrusu (s)ru) = nehir, akarsu, dere, akmak, fişkırmak) aramız gerektiği Fiume, Strumitsa, Struga, Roma v.s gibi.. Bizim Struma adımız (küçülen Strumitsa ve Strumitsa şehri) eski Trak dilindeki Strym, Slav dilindeki struya, Latincedeki Strumion = akıntı, nehir (Almancadaki Strom, Yunanca reuma, Bulgarca ruyno; i-ri sesli harfiyle benzer bir kökümüz var, Latince rivus – akarsu, Fransızca riviere, Slavca po-roy, Almanca rinnem – akmak v.s) ile aynı anlamı taşımaktadır. Aynı şekilde Rusçuk şehrinin eski adı “akmak” veya “nehir” anlamına gelen ve Stru-mitsa, Struga, Lat. Roma (Tibir) nehrinin eski adı Rumo'dur) isimlerinde bulunan “ru” kökünden türemektedir. Tibir nehrinin adına göre Roma'ya “nehir şehri” dediği gibi (Yunanca reuma=nehir) Rusçuk da adını bulunduğu nehirden almaktadır. Simeonov, p. 6-8.

⁴⁷ **Ruse Vı Zorata Na Osvobojenioto**, [Ruse on the Verge of Liberation], Ruse 1928, p., 6.

sayarken Ruşçuk'u da zikrediyor. Neşri'nin bahsettiği Bulgar kaleleri arasında Ruşçuk, "Yürük Ovası" adıyla yer alıyor.⁴⁸ Yürük Ovası ile özellikle tahrir defterlerinde yer alan Yerköyü isimlerinin telaffuzlarının az da olsa benzerliği Yerköyü, Yürük Ovası'ndan mı devşirildi sorusunu akla getiriyor. Bu konu halledilmiş olsa bile Ruşçuk isminin nereden geldiği sorusuna cevap olamayacağı aşikârdır.

Evliya Çelebi şehrin adını Niğbolu Eflak krallarından olan Urusçuk'tan aldığını söylemekte ve bu isimlendirmeyi Emevi halifelerinden Ömer bin Abdülaziz'in halifeliği dönemine kadar götürmektedir.⁴⁹ Fakat bu bilgiyi destekleyen kaynak olmadığı gibi şehrin tarihsel gelişimi ile de ters düşmektedir. VIII. Yüzyıla tekabül eden Hz. Ömer devrinde verilmiş olan bir ismin XV. Yüzyıla kadar hiç kullanılmayıp sonra sahneye çıkması ihtimali oldukça zayıftır.

XV ve XVI. Yüzyıllara ait Osmanlı arşiv kaynakları Ruşçuk'u "Yergöğü Beriyaka", Yergöğü'nü ise "Yergöğü Öteyaka" olarak adlandırır. 884 (1479) tarihli bir Osmanlı tahrir defterinde ise "Rusi olarak bilinen Yergöğü Beriyaka" ifadesine rastlanır.⁵⁰ 965 (1557-1558) Tarihli evkaf ve emlak defterinde Çernovi Nahiyesi'ne bağlı olduğu ve "nefs-i kasaba-i Rus" şeklinde ifade edildiği görülmektedir.⁵¹ Yine Kanuni devrine ait 382 numaralı defterde⁵² yer alan "Hassa-yı Hazret-i Pertev Paşa nefsi-i Rus" ve "Gebran-ı nefsi-i şehr-i Rus" ifadeleri daha sonra ve halen kullanılmakta olan Ruşçuk ismine henüz geçilmediğine işaret etmektedir. II. Selim devrinde (1566-1574) ise açık bir şekilde "Ruşçuk" adının kullanıldığı görülmektedir.⁵³

976 (1568-1569) Tarihli icmal defterinde ve tarihsiz bir defterde ise "Yergöğü Beriyaka" Ruşçuk adının yerine kullanılmıştır.⁵⁴ "Rus" ve "Yergöğü Beri Yaka" adlarının tahrir kayıtlarında eş zamanlı kullanılıyor olması şehrin adına dair bir kararsızlığın işareti olarak algılanabilir. Bu durum bölge insanları tarafından kullanılan "Rus" ya da "Rusi" isminin Osmanlı idarecileri tarafından başlangıçta sempatik bulunmayıp değiştirilmesi yolunda bir gayret sarf edildiği izlenimini de vermektedir. Fakat daha önce de ifade edildiği gibi II. Selim döneminden (1566-1574) itibaren tahrir defterleri gösteriyor ki şehrin ismi artık Türkçeleşmiş biçimi olan "Ruşçuk" şeklinde kayıtlara geçmektedir.⁵⁵ Şehre "Ruse" diyenler sadece orda ve çevresinde yaşayan Bulgarlar olmuştur. Bu ismin yaygınlaşması Ruşçuk'un Bulgarların eline geçmesinden sonra olmuştur. Şehirde yaşayan

⁴⁸ Mehmed Neşri, **a.g.e.**, s. 113,117.

⁴⁹ "İbtida bânisi Hz. Ömer ibn Abdülaziz hilâfetine ümmet-i Muhammed Şam'dan birkaç kere İslâmbol üzre hurûc edüp Kostantiniyye'yi muhâsara ettiklerine ilgar ile nice bin mücahidin bu semtlerden mâl-i ganâyimler aldıkları sene Niğbolu Eflak krallarından Urusçuk nâm bir kral-ı bed-nâm bu kal'ayı binâ edüp Dobruca kralı üzre tegallübe kasd etmişidi...". **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 3. Kitap, s.180.

⁵⁰ Machiel Kiel, **a.g.m.**, s. 247.

⁵¹ BOA, **TD**, 309, s. 72.

⁵² BOA, **TD**, 382, s. 51, 59; Aynı fonun 452 numaralı defterinde de "nefs-i Rus" denilmiştir ki, bu defter de Kanuni devrine isabet eder. s.36.

⁵³ TKGMA, **Niğbolu Mufassal Defteri**, 42, s. 10b.

⁵⁴ BOA, **TD**, 467, s. 214; BOA, **TD**, 439, s. 136.

⁵⁵ TKGMA, **Niğbolu Mufassal Defteri**, 42, s. 10b; TKGMA, **Niğbolu Mufassal Defteri**, 58, s. 6b BOA, **TD**, 625, s. 40; BOA, **TD**, 664, s. 28; BOA, **TD**, 689, s. 102. 1619 yılında hala Çernovi'ye bağlı görünen Ruşçuk, 1642 tarihli Avarız defterinde artık bir kaza merkezi olarak zikredilmektedir. BOA, **TD**, 738, s. 78; BOA, **TD**, 771, s. 154.

Türkler hala ona Rusçuk demektedir, Avrupalı milletler arasında da şehir Rusçuk adıyla tanınmaktadır.⁵⁶

Son söz olarak belirtmemiz gerekir ki; Rusçuk adına dair öne sürülen iddiaların hiç biri meseleyi tamamıyla halletmiyor. Lakin bu iddialardan St. Mladenov'un Tuna Nehri'nden hareketle yaptığı değerlendirme yani nehir anlamına gelen "Ru" kelimesinden esinlenildiği varsayımı ve Kiev Knezi Svetoslav zamanında şehre yerleşen Rus kolonisinin şehre adını verdiği iddiası daha gerçekçi görünmektedir. Osmanlı kaynaklarında başlangıçta "Rus" ve daha sonra "Rusçuk" kelimelerinin kullanılmış olması ikinci ihtimali daha güçlü kılmaktadır. 1928 yılında Spas Ganev redaktörlüğünde Rusçuk'ta bir heyet tarafından hazırlanan Bulgarca eserdeki "İkinci Bulgar Çarlığı dönemi (XII-XIV. y.y.) boyunca, burası bir Rus köyü – Rusi-to olarak varlığını sürdürmüştür"⁵⁷ ifadeleri de bu kanaatimizi desteklemektedir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Bulgaristan Milli Kütüphanesi, Oryantal Bölümü (NBKM), **Rusçuk Şer'iyye Sicili (R) 4** BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), **TD** (Tahrir Defterleri), 309,382, 439, 452, 467, 625, 664, 689, 738, 771.

TKGMA (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi), **Niğbolu Mufassal Defteri**, 42, 58.

II. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rûm-ili Defteri (937/1530), [Dizin ve Tıpkı Basım], c.II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2002

III. Kaynak Eserler

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Mehmed Neşri, **Cihânnümâ**, (Haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yay., İstanbul 2008.

Şemseddin Sami, **Kâmûsü'l-a'lâm**, C.3, İstanbul 1308.

IV. Telif Eser ve Makaleler

AKYILDIZ Ali, "Balkanlara Osmanlılardan Miras Bir Çağdaş Medeniyet Ürünü: Rusçuk-Varna Demiryolu", **Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Sofya, Nisan 21-23, 2000**, IRCICA, İstanbul 2002.

BABINGER Franz, "Rusçuk", **İA**, C. 9, MEB, İstanbul 1988.

BAKARDJEVA Teodora -Stoyan Yordanov, **Ruse. Prostranstvo i İstoriya, [Ruse. Region and History]**, Ruse: Avangart Print, 2001.

⁵⁶ Simeonov, p. 6-8

⁵⁷ **Ruse Vı Zorata Na Osvobojenioto**, p. 6.

- BOSTAN İdris, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, TTK, Ankara 1992.
- Bulgaristan'da Türk Basım**, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara 1980.
- DANIŞMEND İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi** Kronolojisi, C.1, Türkiye Yay., İstanbul 1971.
- ERDOĞAN Meryem Kaçan -Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, **Ruşçuk Ayanı Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)**, Yeditepe Yay., İstanbul 2009.
- ERDOĞAN Meryem Kaçan, "Ruşçuk Kalesi", **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler**, Eskişehir 2005.
- <http://www.tahavi.com/tarih/018.html>
- INCICIYAN P.L. -H.D. Andreasyan "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 2-3 (Ayrı basım), İstanbul 1974.
- IVANOVA Svetlana, "Vızrajdane Kim Predistoriyata Na Rusenskata Obşına Prez XVII i XVIII V." [Enlightenment Towards The Pre-municipal Era of 17th and 18th Centuries in Ruse], **Almanah**, Tom I, Ruse 1996.
- JELEVA Dobrina -Martins Viana, "Gradoustroystvena Evoluçiy na Grad Ruse", **Almanah**, Tom II, ["The Development of Ruse in the Context of City Planning", Alamanac, vol. II], Ruse 1997.
- KEREN Tsvi, "Evreite V Rusçuk-Razvitieto Na Evreyskata Obştina V Stolitsata Na Dunavskiya Vilaet" [Jews in Ruse: The Development of The Jewish Community President in The Capital of The Danubian Principality], **Almanah**, Tom I, Ruse 1996.
- KIEL Machiel, "Ruşçuk", **TDVİA** (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), C.35, İstanbul 2008.
- PARMAKOV Simeon P., **Ruse Vçera i Dnes** [Ruse Yesterday and Today], Ruse 1936, p.1; Sim. Simeonov, **Ruse Vı Minaloto i Dnesi** [Ruse in The Past and Today], Rusçuk 1929.
- POPOV Nikola Georgiev, **Opisanie na Rusçuk za Vremeto ot 1860-1879 Godina** [The Description of Ruse Between 1860-1879], Ruse 1928.
- Ruse Vı Zorata Na Osvobojdienioto**, [Ruse on the Verge of Liberation], Ruse 1928.
- SIROMAHOVA Jeçka, "Kim İstoriyata na Ukrepitelnata Sistema na Ruse po Vreme na Rusku-Turskite Voyni (1768-1878)" [The History of the Defense System of Ruse During the Russo-Ottomano Wars (1768-1878)], **İzvestiya Na Narodniya Muzei-Ruse** [The Bulletins of Public Museum – Ruse], Kniga IV[Book IV], Bapha [Varna] 1970.
- ŞAROVA Krumka, "Ruse Prez XV-XIX V." [Ruse Between 15th – 19th Centuries], **Almanah**, Tom II, Ruse 1997.
- Vasil G. Doykov, **Ruse İkonogeografıska Harakteristika** [Economic & Geographic Character (Structure) of Ruse], Sofiya 1959.
- YORDANOV Stoyan -Teodora Bakardjieva (Sistaviteli), **Podbrani İzvori za İstoriyata na Grad Ruse i Rusenskiya Kray, II-XIX. V.**, [Selected Bibliography on the History of Ruse and Ruse Region, II-XIXth Centuries], Ruse: Avangart Print, 1999.